

Тамара Литньова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА ДІАЛОГУ КУЛЬТУР У СУЧАСНІЙ ІНШОМОВНІЙ ОСВІТІ

В умовах інтеграції України в світову спільноту іноземна мова виступає нині важливим засобом не тільки міжособистісної комунікації, а й міжкультурного спілкування. Вона сприяє вербальному порозумінню громадян різних країн, забезпечує такий рівень їхнього культурного розвитку, який дозволяє вільно і комфортно почуватись у країні, мова якої вивчається. У зв'язку з цим стає актуальною позиція, за якої здатність зрозуміти представника іншої культури залежить не тільки від коректного використання мовних одиниць, але й від особливих умінь зрозуміти норми його культури, у тому числі мовленнєвої поведінки у різноманітних ситуаціях спілкування. Іноземна мова виконує роль своєрідного інструменту пізнання іншої культури та досягнення загальної мети освіти – виховання такого покоління, яке б володіло загальнопланетарним мисленням.

Під загальнопланетарним мисленням сучасні науковці розуміють здатність людини розглядати себе не лише як представника національної культури, який проживає в певній країні, а й як "громадянина світу", тобто громадянина, який би сприймав себе суб'єктом діалогу культур і усвідомлював би свою роль та відповідальність у глобальних загальнолюдських процесах [1, с. 14]. При цьому вчені доводять, що засобами іноземної мови як мови міжнародного спілкування можна сприяти формуванню в учнів білінгвальної соціокультурної компетентності, яка включає виховання толерантності, неупередженості до представників інших країн і культур. Зазначена думка певною мірою вказує на невід'ємну роль виховної й освітньої цілей навчання іноземних мов у розвитку учнів, здатних брати участь у міжкультурному спілкуванні.

Прикметним у цьому відношенні є погляд російського методиста

П. В. Сисоєва, який пропонує модель формування особистості як суб'єкта діалогу культур [1]. Дана модель включає в себе три компоненти. Це, по-перше, стадії оволодіння культурою країни, мова якої вивчається: а) етноцентризм, б) культурне самовизначення і в) діалог культур. По-друге, виділення культурної варіативності, яка виступає ключовим стрижнем процесу навчання іноземних мов на будь-якому етапі. По-третє, розкриття тих чинників, які впливають на формування уявлень учнів про культуру країни, мова якої вивчається.

Перша стадія запропонованої теоретичної моделі – етноцентризм – тлумачиться автором як реальний, неминучий і початковий рівень сприйняття іншомовної дійсності, характерний для переважної більшості учнів. Як бачимо, етноцентризм означає той багаж знань і уявлень про культуру конкретної країни і взаємодію між культурами в цілому, з яким школярі розпочинають вивчати іноземну мову і, відповідно, культуру країни, мова якої вивчається.

Знайомство з варіативністю культур різних спільнот визначається вченим як першочергове завдання навчання іноземних мов в умовах сьогодення. П. В. Сисоєв наголошує на необхідності обов'язкової наявності в шкільних програмах і навчально-методичних комплексах з іноземних мов культурної варіативності на всіх етапах і рівнях навчання мов міжнародного спілкування. При цьому для більш повноцінного розуміння іншомовної культури він рекомендує одночасно вивчати і рідну культуру, тому що "адекватне розуміння інших неможливе без розуміння себе" [1, с. 17]. Висловлена точка зору про доцільність вивчення поряд з іноземною і рідної культури, а відтак і порівняння явищ цих культур ще раз свідчить про посилення в умовах міжкультурної комунікації ролі освітньої мети навчання іноземних мов.

Оволодівши інформацією про варіативність і різноманітність рідної та іншомовної культур, учні отримують можливість культурно самовизначитися, тобто визначити своє місце у спектрі культур, усвідомлюючи себе "полікультурними суб'єктами" (П. В. Сисоєв). У цьому зв'язку вчений схиляється до трактування міжкультурної комунікації як спілкування не лише

між представниками різних країн, а й (що є не менш важливо) між представниками того самого простору (міста, селища), які належать до різних культур і усвідомлюють себе полікультурними суб'єктами. Тому він переконливо доводить, що учні середніх шкіл мають навчитися ставити і давати відповіді на питання типу: "Хто я в даній ситуації і як повинен поводитися?" Це, на нашу думку, буде зобов'язувати кожного дотримуватись визначених у даному колективі норм і правил поведінки, а звідси – здійснювати виховний і освітній вплив на особистість учня.

Розглядаючи третю стадію оволодіння іншомовною культурою – стадію суб'єктів діалогу культур, автор акцентує увагу на переході учнів від мислення і розуміння до активної діяльності. Вона передбачає готовність учнів виявляти ініціативу у встановленні міжкультурного контакту, брати на себе відповідальність за забезпечення взаєморозуміння учасників міжкультурного спілкування, виявляти дипломатичність з метою підтримання діалогу культур, виступати повноцінними представниками рідної культури і вчитися самостійно функціонувати в полікультурному світі, використовуючи при цьому соціокультурні стратегії. Ця теза доводить, що в процесі міжкультурної комунікації реалізуються не лише освітня і виховна цілі навчання, а й відбувається, крім того, ще й розвиток учнів, оскільки готовність вступати в іншомовне спілкування і вдаватися до подальшої самоосвіти виступає, як відомо, однією із складових розвивальної мети навчання іноземних мов [2, с. 5].

Зміст третього компонента даної теоретичної моделі включає ряд чинників впливу на формування в учнів уявлень про іншомовну дійсність. Одним з них є, наприклад, виникнення так званої "третьої культури", яка пояснюється вченим як певне уявлення про іншомовну культуру (K2), що створюється під впливом рідної культури (K1) і, водночас, відрізняється від реальної K2 [1, с. 18].

Отже, докладно розглянувши точку зору П. В. Сисоева, можемо зробити висновок, що процес розвитку особистості учня передбачає поступовий перехід індивіда в напрямі "етноцентризм – культурне самовизначення – діалог

культур". Даний перехід відображає здатність школяра визначати свій соціокультурний простір, бачити культурну варіативність і усвідомлювати своє місце у спектрі культур сучасної полікультурної спільноти. На нашу думку, використання моделі, спрямованої на розвиток особистості суб'єкта діалогу культур засобами іноземної мови, може сприяти формуванню в учнів критичного мислення і стратегічної готовності до роботи з культурознавчою інформацією. У зв'язку з цим, дійшовши до етапу культурного самовизначення, побачивши варіативність культур і навчившись визначати своє місце в рамках соціокультурного простору, вони зможуть критично оцінювати навколишню дійсність і пояснювати певну поведінку в тій чи іншій ситуації, тобто робити самооцінку своїх дій. Зазначене ще раз підтверджує значне посилення ролі виховної, освітньої і розвивальної цілей навчання іноземної мови, без яких неможлива участь учнів у міжкультурній комунікації (діалозі культур).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сысоев П. В. Культурное самоопределение обучающихся в условиях языкового культурного образования / П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2004. – № 4. – С. 14-20.
2. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов. Іноземні мови. 2-12 класи. – К. : Перун, 2005. – 207 с.